

L' EXCURSIONISTA

BOLLETÍ MENSUAL

DE LA

ASSOCIACIÓ CATALANISTA D' EXCURSIONS CIENTÍFICAS

FUNDADA EN 26 DE NOVEMBRE DE 1876

ANY III.

BARCELONA 31 DE JULIOL DE 1880

NÚM. 21.

CONDICIONS DE LA PUBLICACIÓ

GRATIS PERA 'LS ASSOCIATS.—Pera 'ls no socis: 2'50 pessetas al any.—Número sol 25 cénts.—Se suscriu en lo LOCAL DE LA ASSOCIACIÓ, PARAÍS, 10, SEGON. ahont deuen dirigir-se totas las comunicacions y en las llibrerias de Verdaguer, Texidó y Parera, y Felip.

SOCIS ENTRATS DURANT LO MES DE JULIOL

- D. Joseph Riquer.
 » Pere Coll.
 » Jaume Vilamala.
 » Cebriá Pozzi y Casal.
 » Francisco Carbó y Rovirosa.
 » Francisco Sanmartí.
 » Joan Planells.
 » Jaume Puig y Valls.
 » Jaume Spurzeneggrs.

SOCIS DELEGATS

- D. Albert Giol, á Calella.
 » Pere Solomó, á Queralps.
 » Crispí Pipó y Borrás Pbre., á Cervera.
 » Melquiades Forés, á Vinaroz.
 » Antoni Aguilar, á Solsona.

COSTUMS DEL PLÁ DE BAGES

CONFERENCIAS DE D. JOSEPH D' ARGULLOL

donadas en aquesta Associació los dias 20 y 27 de Febrer y 2 d' Abril de 1880.

I.

SENYORS:

No es possible determinar exactament los limits de la comarca anomenada Plá de Bages, com tampoch se poden determinar los del Vallés,

Priorat, Ampurdá, Camp de Tarragona, Segarra y altres comarcas de Catalunya. Si, empero, se pot assegurar qu' es del Plá de Bages tota la terra continguda desde la confluencia dels dos rius Llobregat y Cardoner, prop de *Sant Vicents de Castellet*, fins á *Suria per la part del Cardoner* y fins á *Balsareny* per la part del Llobregat. Forman los rius com agegantada forcalla estesa al sol, qual manech fan los meteixos rius units: mes com ja he indicat, las barras de la forca no son pas los limits precisos de la comarca, puix per una banda son del Plá, Fals, Fonallosa, Salellas y Guardiola, y per l' altre ho son també Navarces, Artés, Calders, Rocafort, Talamanca y Mura.

La capital, diguemho aixis, d'aquest trós de la terra catalana, es la ciutat de *Manresa*, de la qual sembla no queda dupte qu' antiguament fou *Atanagria*, y mes tart *Minorise*, com si volgués dir la *menor*, en comparansa á altre població *major* y no llunyana que tal volta podia ser *Egara*, la actual Tarrassa, ó *Ausona* la actual Vich. En son escut, que 'l forman la creu ab las conegudas barras catalanas, ha aparegut una má, y la veritat es que ningú sab quan aparegué, com, ni perque. Lo poble no diu *Manresa*, diu *Mandresa*, com si li fos dificil pronunciar aquesta *r* castellana y forta. Es de notar que sempre s' han conegut familias del nom que 'l poble dona á la ciutat, es dir familias *Mandrés*. Aixó ha fet qu' algun filolech que 's dedica á estudis de toponomastica de Catalunya, haji pensat si lo *dresa* de la paraula *Mandresa*, vinga de la grega *Yksos*, que vol dir guix, y en junt *terra del guix*. Siga d' aixó lo que 's vulla, puix que sempre hi haurá molt de conjetura y endevinalla, y no se si s' hi dirá may la última paraula, lo cert es que la transició de la *Y* grega á la *d* se fá molt mes suau y naturalment per nostre poble que no pas á la *r*; y també es cert que prop de Manresa ó Mandresa hi ha las guixeras de Suria; en la mateixa horta la casa ó masía que tothom ne diu *Lo Guix*, y qu' es guixenca la terra y l' aygua de moltes fonts y torrents de l' encontrada.

Es de notar així meteix l' alició bélica de sos habitants: no hi ha festa ni festeta que no corri la polvora, y es de son agrado l' estrépit, lo fum y lo soroll; y arriba á tal punt, que en tota funció, en tota reunió y per tot objecte se fan dos partits, y fins en las diversions ó festas de barri pren la cosa caracter de simulacro de guerra; y algunas vegadas tan creix l' ardiment en la lluyta que qualsevol diria que 's dona per los carters verdadera batalla. Aixó ha fet creure á alguns que la gent del Plá de Bages, ó millor los moradors de Manresa, portan en sas venas la sanch guerrera de la mes remota antigó: com abans de la Bonanova ó Nou Testament, no havia arribat á la comarca lo Testament antich ó lley de Moisés ó judaica, tal volta adoravan á Mars lo deu de la guerra, també hi há qui sospita que en lo nom de la ciutat encara hi resta mica ó bossí del mito que en tal cas hauria inspirat sas antigas gestas. Y no se contenta ab los simulacros,

puix sempre ha donat fort contingent d'homens, per totes las lluytas nacionals y civils.

Si veyeu un bateig, ó lo sequit d'un bateig y sentiuh que los petits avallotan cridant: *¡butxacas de cuiro, butxacas de cuiro!* teniu per cert qu' es bateig típic de Manresa: los del sequit, se defensen y apartan la munió de menudalla, tirantlos grapats de confits y atmetllas: moltas vegadas lo blanch del confit, no es sucre sino guix; y no 's pensi ningú que diem aixó pera buscar un nou jústificatiu á la suposició de que *Manresa* vulga dir la terra del guix: ho diem porque es aixis y res mes.

Res: alto aquí; es aquesta una sílaba y una paraula molt usada y ab qual pronunciació coneixereu desseguida al manresá: si sentiuh *res* ab *e* casi muda ó molt tancada, no tingau dupte es de la terra; los que diuh *res* ab *e* molt oberta y clara no son del Plá de Bages: tampoch viu per aquí, per la costa, la partícula *boi*, y per la comarca de que 'us parlo encara 's trova un home *boi* mort, *boi* dret, una copa *boi* freda, etc., etc.

Lo quint dia de la semana, desde los mes remots temps consagrat á Venus, ó sia al amor y al sacrifici, no es pas *divendres* (*die veneris*) com per aquí, sino *divenras*: ni la segona persona del singular del temps futur del verb venir, no es pas *vindrás*, sino *vinrás*. Ara aneu á endevinar porque aquest poble fá aquí la *r* forta y no pot fer la *r* de Manresa: porque diu *divenras* y diu *Manresa*. Pot ser la pronunciació Barcelonina se degui á influencia provensal que no passá gaire al interior: *Port-vendres* (Port de Venus) diuhen ells, y pot ser los qu' han deixat lo nom á Sant Martí de Provensals, han deixat també la pronunciació suau de *divendres* y *vindrás*.

Altres diferencias de llenguatge podria notar, si 'm proposés apurar la materia; pero com no es aquest l'objecte principal de la conferencia, crech mes del cas dirvos que los naturals de la part central de Catalunya han estat sempre fervorosos creyents en religió y fins estremosos en sas practicas: poch donats al cultiu de l'idea y de las facultats del esperit, necessitan la practica material y frequent, l'imatge vivible y tangible, lo color, lo soroll, la representació material y plástica y de la manera que mes puga ferir directament los sentits. Es condició comuna als pobles meridionals, regla general, que 's veu fortament confirmada en la ciutat de Manresa, ab tal manera, que tinch per segur que seria molt dificil fer comprendre al poble cap de las ideas fundamentals en religió, si l'artista no las hi representés ab formas mes ó menos grosseras, de dimensió y color.

Es poble trevallador, modest, acostumat á poca cosa, y per las necessitats de la vida estalvia sens que l'estalvi li suposi gran sacrifici: es aixerrit pel negoci, actiu y coneix com poch altres la manera de fer diners: tanta es sa fama en aquest punt, que ha donat lloch y naixement al cuento de que, lo manresá axí que surt del ventre de la mare, lo tira lo seu pare

á la paret y s' hi queda arrapat com un rat-penat, clavanthi las unglas: com si se li volgues ensenyar desde 'l primer moment las dificulttats de la vida y l' esforços qu' es necessari pera véncerlas. Sab be que l' estalvi es la base del capital y casi be se pot dir que ho sab massa, puix que ho estrema; de manera que per capital que tinga, may es rich: no s' atreveix may á disfrutar ab confiança dels bens que licitament permet la riquesa: sempre te por del pervenir, y aixís, per punt general, encara que hajan passat molts diners per sas mans, lo manresá, viu y mor pobre.

Sí volguessim enfonsar en l'estudi del carácter, en sas causas, fentne distinguda crítica y comparansas, no acabariam pas ab una vetlla, ni pot ser ab quatre: deixem donchs la ciutat que ja n' hem dit prou sino massa, y sortim á fora, á las casas foranas, á veure la gent de Camp del Pla de Bages, ahont potser troveu alguna cosa que 'us vinga de nou y que per lo tan, sia digne de vostra atenció. Sant Jaume l' apóstol es ló patró y lo santuari ó ermita de Joncadella la mes venerada. Joncadella com ho diu lo meteix nom es la vall dels *jonchs*, y es cert que en los encontorns de l' ermita molts se n' hi crien. La Verge de Joncadella es donchs com si diguessem la Verge dels Jonchs ó del Joncal, y recort deu esser del antich culto naturalista, la costum que s' observa de baixar en professó l' imatge al fondo de la vall, á la vora del riu Cardoner, al mitj del Joncal, quan se li demana que intercedesca perque vinga del cel lo benefici de la pluja. Es acreditada patrona dels petits que pateixan ernías ó com diu lo vulgo, que son trencats; y ho cantan los goigs de la Verge, quan diuhen: «los xiquets que son trencats, de prompte son curats,» etc., etc.: y com á mostres d' agraïment se veuhen en las parets molts ofrenas de cera, presentallas y exvotos.

També hem de fer observar aquí que lo culto de la Verge se lliga ab lo naturalista del arbre y es aixís: molts dels que presentan lo fillet trencat á Joncadella, esberlan un pinatell dels encontorns de l' ermita, passen per l' esberla la criatura, y lligan despres l' arbre y lo juntan y apretan ab los bolquers y la faixa que portava l' infant trencat: com si volguessin al meteix temps la protecció de la Mare de Deu y l' influencia de la sava vegetal. Aquesta costum també es coneguda en Sant Miquel del Fay y en Reus, solsament que 'ls de Reus esberlan un rosér en lloch d' un pinatell. Y perque veyeu las coincidencias de certas cosas en lo mon, 'us diré que segons assegura una acreditada revista lo meteix fan los xinos al Assia ab sos fillets trencats, y deu ser costum molt antiga, per quan una persona erudita diu que á principis del segle quart, se doná una lley prohibint aquesta y altres formas de cult al arbre.

Y ja que d' arbres parlem, no hi trovareu en lo Plá de Bages, lo taronger ni lo garrofer, ni l' etzabara, ni la figuera mora, ni la palmera: es que la línea issoterma d' aquestos vegetals se queda mes prop de la costa: em-

pero hi trovareu en abundancia lo pi, lo roure y l' alzina: arbres de bona fustá, arbres de resistencia, de paciència y constància, com es lo natural de sos habitants: hi trovareu lo timó que aquí en diém farigola, lo romaní abundós, lo carbelló que aquí 'n diém espigol: no hi ha la ginèsta ni la gatosa, ni l' orenga, pero hi ha lo ginebró y l' arbós, lo boix mascle y la mata que 'n l' Ampurdá 'n diuen llentisca y en castellá lentisco, y la punxant arjalaga, plantas aromáticas totas ellas, que fan que los boscos del Pla de Bages sian tal volta los mes olorosos, los que despedeixen mes agradable flayre de Catalunya.

Si té algunas diferèncias la flora de la comarca, com son las principals las que acabo de senyalar, no 'n té cap que jo conega la fauna; los meiteixos animals que viuen per aquest plá de Barcelona, viuen també en lo Plá de Bages, si be que no s' hi veuen ni hi arriban las aus acuáticas que may s' apartan gaire del mar y no deixan la regió de la costa. La terra es secanera, magre y penosa, en alguns punts roja, en molts blavenca dominanthi lo guix y l' argila: com la terra, es també seca y aixuta de carns la fesomía dels naturals: no hi veureu caras rodonas, afables, ni pell molt blanca ni cabell ros; per punt general hi veureu homes de bona estatura, de figura escardalenca y membres nervosos, com los pinatells que creixen en terra prima, de poca fusta, molta resina y molta tella: las donas també per punt general hi veureu no son hermosas, pero en la conca del Cardoner especialment, y per la part de Sampedor, s' hi veuen minyonas aixeridas, de bons ulls y molt bon ayre, que ab sa faldilleta curta, lo mocador del cap caigut á l' esquena, lo cabell lligat al darrera, espardenyá ab veta negra y mitja blanca y la cistelleta al bras atrauen las miradas de qualsevol senyor y fan enveja á mes de quatre engalanadas damas. Es de temer que las minyonas del Plá de Bages ab la vida de fábrica que fan moltas d' ellas, perdin sos colors sanitosos, lo simpátich só de la veu, l' ayre en lo caminar y senzillés del vestir.

Molt s' assemblan á las donas catalanas, en lo trajo, las alemanas del que fou ducat de Baden-Baden y es de notar que també 's valen las familias del camp dels meteixos medis que las nostras, y en especial las del Plá de Bages, pera fer peculi á favor dels petits de la casa. Lo noyet del mas ó masía qu' espera la fira pera comprar una barretineta, una faixa, un ganivet ó un falsó, no tindria pas una pesseta sino fos la fangada: al ser á la tardór, humitejada la terra, agafa la pala ó paló, fanga un tros de la quintana qu' aquell any descansa, hi sembra un quartá de favons, y si al fi del Juny n' arreplega una cuartera y n' hi donan quinze ó setze pessetas, se creu rich ab lo grapat de plata y 'n te per las firas de tot l' any. La noya, si vol un devantalet, un mocador, unas faldillas d' indiana, ó unas arracadas, no te mes remey que enginyarse ab las llocadas, los codonyats y las brescas, y anant á la vila los dias de mercat, y venent lo que porta á

la cistella, fa lo menester, pera anar bonica y estrenar alguna prenda quan s' esdevinga la festa major. Creixent la família, creixen los peculis que son las vinyas ó rabassa que plantan tots los homens de la casa, que solen ser la basa ab que contan los minyons pera pendre estat, y algunas vegadas també lo dot de las minyonas.

També surt per las festas la coneguda *morratxa* que en alguns llochs ne diuhen molt marcadament *borratxa*, lo porró ó canti de vidre de molts brochs, guarnit de cintas y flors, que es símbol comú á molts pobles de distinta rassa, y que no se jo si será recort d' alguna festa en honor de Baco, puix que á la *morratxa* ó com siga, l'acompanyan sempre música y ballas y no surt sino en dias de festa y per motus d'alegría. Las costums mes especials de la comarca, que si bé es veritat que 's van perdent, se conservan y practican encara per algunas famíliás acomodadas, son las referents al nuviatge, á tot lo que sia festas de boda, sobre tot quan se vol que la festa sia sonada, que fassi soroll y fassi tró. Lo promés no s' mou de sa casa; en ella espera l' arribada de la nuvia ab sos parents, convidats y amichs: lo dia abans del matrimoni, marxan á cercarla los fadrins que fan colla ab lo fadrí major que es lo cap de colla: aquest *carrech d' honor sol confiarse al germá del hereu, si es l' hereu 'l que 's casa*: la colla de fadrins, sol arribar á la casa de la nuvia al cap al vespre, ahont son rebuts ab alegría y gatzara, mes ells sens fer gaire cas de la rebuda se 'n van á cassar las gallinas que trovin pels corrals: diuhen que son las *gallinas pels garrots*, ab las quals han d' adornar los garrots qu' apretan la carga al bast dels matxos, y suposan que han de servir pera fer caldo ab que confortar y alentar al nuvis. Los de la casa de la nuvia que ja saben aquesta costum, tancan y guardan á bona hora y en lloch segur las gallinas que vulgan salvar de la matansa, mes ab tot ne deixan algunas al corral, porque seria mengua pera la casa y motiu de disgust que 'ls fadrins no trovessin gallinas pels garrots.

Feta aquesta primera *seyna*, ve lo sopar y despres las ballas, y balla la nuvia ab tots los fadrins fins á altas horas de la nit y poch descansa; y encara l' auba no trenca, que ja tots s' amatinan en lo barri ó baluart pera empendrer la marxa: s' ensella ab vermell y clavatejat silló la mula de la nuvia: se carregan los matalassos y las caixas de las robas; s' apretan los garrots y s' hi penjan las gallinas, y tot es burgit y moviment: munta la nuvia airosa, servintli d' escala lo jonoll del fadrí major; aquest l' ajuda á acomodarse en lo silló y prest li fa present y li posa coloradas lliga-camas: ella en cambi regala al fadrí major y á tots los de la colla un mocador de pita, que se 'l posan los fadrins com si fos banda de regidor. Aixó fet y tot arreglat y dispost, s' empren la marxa: van davant los destralers, homens previnguts de destrals y altres eynas, pera ser trossos de las vigas y tions, tapar rasas, aplanar los clots y desfer tota mena d' obstacles y em-

barassos ab que trovaran impedit lo camí: sembla com si als vehins del terme 'ls hi dolgués que 'ls prenguin la noya, y fan en aquesta forma la protesta ó tentativa de defensa ó resistencia, posant forts embarranchs al camí qu' han de seguir. Venen despres los galajadors, que van escopetejant sempre des que passa lo portal de la casa la núvia fins qu' arriba á l' iglesia ahont l' esperan. Segueix la núvia, cavallera en sa mula y escoltada de la colla de fadrins: lo major ó cap de colla es lo que la serveix en tot, guia la bestia y fa de mosso de peu; y li te compte ferho, perque segons com y qui guihi la mula, pot sortirli molt car l' ofici de fadri major: á cada terme que passa, surten al peu del camí las confraras de la Mare de Deu, sia del Roser, sia de Joncadella, ab l' invocació especial ab que en lo terme 's venera; aquestas confraras portan bassinas plenas de clave-llinas, rosas y altres flors: si logran donarne á la núvia, no te remey, lo fadri major deu pagar l' obsequi á bon preu per cada flor; si la mula va depressa y no poden las confraras donar flors á la núvia, lo cap de colla n' escapa barato; per ço li te compte no descuidarse ni confiar á ningú la feyna de guiar l' animal. Segueixen los pares y próxims parents quiscun cavaller en son matxo ó mula y clouhen la cavalcada los animals que portan las caixas, los matalassos y las robas. Es vistosa comitiva plena de color y animació; las escopetadas, los crits dels destralers, las cansons dels fadrins, lo contínuo repiqueteig de las moriscas y cascabells qu' adornan las bestias de carga, donan al conjunt tal moviment y vida y aspecte de alegría, que ni lo mes indiferent pot contemplarho sens pendre part en la general gaubansa.

Aixís y en aquest ordre arriba la colla al peu de l' iglesia, ahont espera l' hereu qu' ha de desposarse, ab tota sa parentela. D' un brinco salta la núvia de dalt de la mula: descavalcan tots los demás, y ab l' escolta dels fadrins y tot lo séquit fa la solemne entrada al temple: puja al presbiteri y lo rector que també está esperant preparat y amanit, los uneix per sempre

Feta la cerimonia, comensan las enhorasbonas y sembla qu' hauria de comensar també pera los desposats lo goig y lo plaher; mes no es aixís, sino que comensa pera ells un verdader martiri qu' algunas vegadas sol portar molt tristos resultats. Aquell dia la núvia no es del marit; es dels fadrins: ballas al matí, ballas á la tarde; no pot ballar ab lo seu espos, ni li pot dir una paraula. Al dinar, á la taula se 'ls coloca separats un á cada estrem: ve l' estrepitosa alegría del llevant de taula, la pluja d' atmetllas y confits, la guerra de fadrins, la fugida de las noyas, la persecució dels minyons, y corran uns darrera dels altres y saltan y jugan á cuch (ó á fet com ne dihem per aquí) y hi ha tal borrombori, petó y xiscle y crit y abrassada, que sembla que tothom ha perdut lo juhí y

que es festa boija de carnestoltas. A tot aixó ha de pendre paciència lo casat de nou y s' ho mira ab cara compungida y macilenta.

Al estable hi son fermas totas las mulas: sachs de grana 's buidan á dojo á las menjadoras: y perque ningú puga fugir s' han amagat totas las sellas. Arriba la nit, y en vá los nuvis volen tancar-se en sa cambra, no 's trova enloch la clau de tanca; si al fi logran entrarhi y apuntalar la porta y ficarse al llit, trovan en los llansols sal escampada, ó pa sech esmicolat, ó pel de cavall retallat, y s' avalota de part de fora, y al fi se forsa la porta y los fadrins que han posat las gallinas á coure portan tasses y mes tasses de caldo pera aconhortar als nuvis: y aixís se passa una nit y un dia y devegadas dos y devegadas tres, fins que lo desvetllament, lo cansanci y la fatiga rendeix á tothom; y devegadas fins que l' extraordinaria é inhumana excitació en una noya poch resistent y delicada li ha causat la mort: acabant aixís ab plorallas y dol lo que havia comensat ab riallas y goig.

Heus aquí lo nuviatge del Plá de Bages; prou per avuy; y com sería ara molt difícil fer lo tranzit y no 'm crech ab dret pera abusar mes de vostre atenció, deixarem pera una altre vetlla lo parlar d' algunas particularitats qu' ofereixen los enterros de la meteixa comarca.

ESCURSIONS AL MONTSERRAT

LOS DIAS 5, 6 y 7 JUNY Y 4, 5 y 6 JULIOL 1880.

Los dias 5, 6 y 7 del passat Juny, los Sres. García Vilamala y Mariezcurrena verificaren una nova excursió al Montserrat, pera acabar, si possible era, la reproducció de lo mes important que encloou nostra montanya.

Al ser á la ermita de Sant Dímas, un dels expedicionaris desitjá visitar la tan anomenada com perillosa, per no tenir camí, ermita del Diable, lo que efectuá ab tota felicitat acompanyat del guia Anton Planas.

Descriure lo pesat y perillos modo d' anarhi, no es possible, perque tant sols lo pensarhi fa rodar lo cap y un te de deixar la ploma.

Pera probar que es un punt difícilissim sols dirém que los practichs de la montanya no hi acompanyan á ningú y digueren que era una imprudencia anarhi.

Durant l' expedició se traguieren magníficas vistas pera enriqueir l' Album que de dita montanya s' está ja acabant.

En los días 4, 5 y 6 de Juliol se verificá un' altre excursió de la que formavan part los Srs. García Vilamala y Mariezcurrena, ab l' unich objecte de recorrer la part de Collbató á Montserrat per can Massana, lo que s' efectuá trayent varias vistas entre ellas la tant coneguda *roca foradada*.

De arribada al Monastir se feu tot lo que faltava pera completar l' Album á excepció de la vista general que se deixá pera un' altre expedició.

EXCURSIÓ

Á SANTA COLOMA DE QUERALT, SOLIVELLA, TALLAT Y VALLBONA
EN LOS DIAS 27, 28, 29 y 30 DE JUNY Y 1er DE JULIOL 1880.

(Continuació.)

Com indicárem en lo darrer número los senyors Torras y Mariezcurrena quedaren á Vallbona ab l' objecte de treure vistas fotogràfiques del Monastir. Hi permanesqueren los días 27, 28, 29 y 30 y durant aquest temps feren notables fotografías reproduhint la vista general dal monastir, la fatxada de la esglesia, una galería del claustre, lo magnífich cimbori, la gòtica portada de la sala capitular y un conjunt de objectes arqueològichs propis del Monastir, d' entre 'ls molts y notables que 'l meteix posseheix. La major part de las vistas son completament desconegudas per haberse tret dintre clausura, gracias al competent permís concedit per lo Excm. é Ilustríssim Sr. Arquebisbe de Tarragona, atinent al lloable y desinteressat objecte que l' Associació 's proposa ab la publicació del «Album pintoresch Monumental de Catalunya». Tant la Iltre. senyora presidenta de la Comunitat del Monastir com lo Rnt. senyor Capellá del meteix y soci delegat nostre Rnt. Mossen Francisco Capdevila, coadjuvaren ab son concurs al bon éxit dels travalls efectuats, colmant al meteix temps d' atencions y obsequis als excursionistas, per qual motiu debem fer constar nostre agrahiment extensiu aixis meteix al Sr. Alcalde, Jutje de Pau, metge y altres de las principals personas de la població que 'ls hi prodigaren també no menys honrosas distincions durant sa estada en ella.

Tretas durant la excursió fotografías de la fatxada S. del castell de Solivella y del ample y bell pati del meteix, mancávalshi treure un *cliché* de la fatxada O. del propi castell, per qual motiu regresáren lo dia 30 cap á Solivella ahont cumpliren ab son proposat comés.

Lo dia 1er de Juliol emprenguéren via á Montblanch, distant duas horas de Solivella, de qual punt partiren ab lo tren que 'ls conduhí á Tarragona y d' allí á Barcelona ahont hi arrivaren á las 10 de la nit.

EXCURSIÓ PARTICULAR A GUALBA

LO DIA 27 DE JULIOL DE 1880.

No haventse pogut verificar oficialment la excursió anunciada á dit punt, publiquem á continuació la relació de la que particularment hi feu nostre consoci D. Ramon Vergés:

L' infrascrit verificá lo dia 25 del present Juliol la excursió á Gualba, sortint per lo camí de ferro de Gerona, via Granollers, arribant á la estació de Gualba y Batlloria á las nou del matí, dirigintse desseguida envers Gualba, acompanyat del Sr. Alcalde de dit poble, qui casualment se trobava en la estació. Seguirem per la dressera y passant ja per pintorescas pinedas, en las que hi vejem ab goig alguns vols de perdiuetas novellas, ja travessant planas cubertas de blat moresch y vinyas, y després seguint vora la riera per mitg de ombrívolas salzeredas y avellaners; essent aquest tros de camí lo mes bell y delitós per la exhuberant vegetació que ompla abdós marges, deguda á la abundó d' aygua que fa la riquesa d' aquell terme; cridant'hi l' atenció un hermós faig per esser arbre que sols creix en altas latituts.

La forta calor no 'ns privá de fer lo camí breument, arribant al poble, si fa no fa, á dos quarts d' onze ahont nos despedirem donantli, per tot, las mes expressivas gracias.

D' allí ja 's veu la cascata á mitg-ayre de la vessant que forman los estreps del Montseny, lo pich de Morou y 'l coll de Santa Elena, y per damunt d' aqueixos, com tocant al cel, los turons de las Agudas y del Home.

Atret per la incomparable grandiositat y riquesa de tons de las aguas, que enjogassadas saltironan y lliscan per aquells penyals argentats y tallats com miralls, y desafiant los raigs abrusadors d' un sol tropical, després d' anar set quarts costa amunt y á poch tret de la farga d' aram que lo Sr. Anglada posseheix en aquell lloch, vaig arribar ab goig al bell peu d' aquella cascata que, sens dubte se 'n pot ben dir una maravella de Catalunya, puix relativament, no compon res al seu costat la de St. Miquel del Fay, y mereixent molt y molt que una ploma mes ben trempada que la meva la descrigue.

Ab molt greu, per falta de temps me 'n vaig entornar sens trauren cap dibuix, encara que allí mes hi cal l' art del fotógrafo.

De retorn d' aquella petita Suissa, visití l' església y lo poble de Gualba que res tenen pera mereixer descripció, ab tot y esser aquella románica, mes tan renovada y emblanquida que casi bé no resta mes que una senzilla portada de sa primitiva construcció.

Acompaño un exemplar de la pedra que 'n portan de aquelles montanyas á Barcelona y després de pulverisada serveix per la composició de las aguas gaseosas.

EXCURSIÓ PARTICULAR

Á BANYOLAS, BESALÚ Y MARE DE DEU DEL MONT.

Fou aquesta efectuada per nostre consoci D. Artur Osona qui 'ns ha facilitat lo següent itinerari de la meteixa, acompanyat de interessants noticias y de observacions per ell efectuadas.

DE BARCELONA Á GERONA

Ferro-carril

1.ª classe. Rs. 50.—2.ª Rs. 37'75.—3.ª Rs. 25.

Correspondencia ab las diligencias d' Olot y cotxes de Banyolas á tots los trens.

De Gerona á Banyolas.	4 Rs.
De id. á Besalú.	8 »

Banyolas á 3 horas y $\frac{1}{2}$ de Girona, vila de 5000 habitants, altitut 120 metros, important per lo rich y abundant manantial d' aygua sulfurosa, que obtingué medalla d' argent en la última Exposició Universal de París, com també per lo tant pintoresch llach que constitueix la delicia dels forasters.

Església gòtica de Sta. María. Monastir de Sant Benet en reconstrucció, á 15 minuts de la vila. Església parroquial de Porqueras, obra románica notable y molt ben conservada, que mereix ben bé per son mérit una excursió; fou consagrada en 1182; á 15 minuts de la meteixa, las Rocas Tunas, potent banch de *toba calissa* quartejat per los mes furiosos terra-tremols dels vehins y estingits volcans d' Olot.

Sobre la montanya que domina lo llach, está situada la parroquia-santuari de Roca-corba (La Mare de Deu de) magnífich punt de vista á 1000 metros aproximadament d' altitut; se puja per camí de ferradura ab 3 horas desde la font pudosa.

Guias ab bons matxos, pera la Mare de Deu de Roca-corba y Mare de Deu del Mont, á 8 pessetas per dia.—En Narcís Alsina y En Juan Terrades, abdos en lo carrer de Guémol.

Besalú á 2 horas y $\frac{1}{2}$, de Banyolas, capital del antich comtat de Besalú, 3000 h.; altitut 150 metros, á la vora esquerra del riu Fluviá; á la entrada de la vila un magnífich pont gótic. Convent de Benedictins. Es notable la esglesia parroquial de Sta. María de fábrica románica. Es molt típich l' aspecte que presenta la vila desde lo pont, puix recorda una població en plena edat mitjana, ja per la construcció de las casas, com per lo emplassament dels carrers. *La Historia y la Arqueologia demanan la atenció de las personas estudiosas, aymadoras de las glorias catalanas.*

De Besalú al Santuari de la Mare de Deu del Mont, per la nova carretera de Figueras, fins á «Can Riera» de Dosquers una hora curta; se deixa la carretera á la dreta y per un camí de carros, enfront de can Riera, á l' esquerra, (per cert, molt descuitat, puix no pot esser mes ruí per los palets que lo cubreixan) deixant lo poble de Mayá á la esquerra, ab una hora y quart, se puja al «Noguér de Sagaró» gran casa pairal del rich hisendat y estudiós naturalista D. Estanislau Vayreda, qui posseheix una rica colecció botánica procedent de las Montanyas del Mont y de totas las de la provincia de Gerona, ricas en la flora y també en la fauna. Altitut de la casa del «Noguér de Sagaró» 300 metros; barometre á las 6 del matí del dia 18 Juliol. 740. Termómetro 19' C.

Per darrera la dita casa (sempre per bon camí de ferradura fins al Santuari) 20 minuts de forta pujada, 950 passos fins al «Coll del Padró de Sant Maciá,» barometre 730; altitut 360 metres.

Se gira á l' esquerra per un bosch d' alzinas, roures, pins y ginebrons. 30 minuts, ab 2100, passos per suau pujada, arriba lo excursionista al «Padró de Sant Miquel; barometre 710, altitut 550 metres.

Per suau pujada entre alzinas, roures y pins melis, ab 40 minuts y 2200 passos, s' arriba á la gran casa pairal de Falgars, rica font

(darrera la mateixa en lo camí) aygua deliciosa y fresca; 10 graus c. barometre 680; altitut 750 metres.

De la font de Falgars ab 1 hora y 30 minuts, 3400 passos, per boscos d'alzinas, roures, pins melis y faigs, per suau pujada fins arribar al Collet, al peu del Santuari, ahont la pujada per un curriol en zig-zag, se fá pesada (durant 15 minuts) se guanya la cónica cima del Mont, ahont está sentat, sobre peladas rocas lo tant celebrat santuari, á una altitut de 1150 metres del mar; barometre á las 9 del matí 650; termometre 18 graus c.

Lo dit Santuari es la parroquia de Sous, essent lo rector ecónomo D. Francisco Domenech, molt complasent, y obsequiós en estrém: 7 cambras ab bons llits, pera donar aculliment, y ab la botiga relativament provehida, trovará lo excursionista lo mes necessari á la vida, en lo dit Santuari-parroquia de Sous. La vista que se descubreix no pot esser mes encisadora; es tant gran lo panorama que s'ovira, que sería difus pintarlo, sols diré que la montanya del Mont ó de Sous, junt ab las de Basagoda y Llorona, forma la regió sud-oriental de la carena antemural pirenaica.

Baixant á la dreta, ab menys de 1/2 hora, se pot visitar lo arruïnat «Monastir de Sant Llorens del Mont» ó de Sous, situat al peu de la font dita «Esparraguera.» Eix Monastir estigué en son primer temps, baix la jurisdicció del Abad del «Monastir de Sant Aniol de las Agujas.»

Pera coneixer la historia no sols de la montanya, Monastir y Santuari del Mont, la encontrada de Banyolas, y de tot lo antich comtat de Besalú, consultar los «Estudis geografichs, *Renaixensa* 1873. Ensaig histórich sobre la vila de Banyolas» y la «Ressenya histórica descriptiva de la Mare de Deu del Mont» premiada ab una ploma d'argent daurat en lo certámen literari de Girona de 1879, qual obras son degudas á la ben trempada ploma del tan erudit y distingit naturalista, com modest y amable D. Pere Alsius, de Banyolas, actiu soci delegat de nostra Associació.

NOVAS.

Hem rebut ab molta complacencia una invitació de la secció del Sud-Oest del Club Alpí francès pera assistir á la primera reunió dels membres de dit Club en los Pirineus, que tindrà lloch en la vila de Luz, y desde allí á las varias excursions que 's projectan fer en aquella comarca.

Al propi temps que l' Associació agraeix la invitació, tindrà un especial gust en veurershi representada per una nombrosa comissió de socis que hi assistirán, conforme s' ha ja participat per telégrama al Secretari de la mentada secció.

Llegim en l' *Euskal-Erria*, revista vascongada que ha comensat á veure la llum en San Sebastian, que la Societat d' excursionistas bilbains emprengué fa alguns dias un viatge d' ascensió á Garbea. Los espedicionaris sortiren previnguts de tot lo menester pera pujar, ab la comoditat possible, al mes alt dels cimats vascongats y visitar algunas notables grutas que hi ha en la falda de dita montanya.

Son molts los delegats que han respost á la comunicació de la Junta directiva enviant las fullas de itineraris de carruatjes de la seva localitat, en termes que podrá publicarse molt prompte l' estat de que parlárem en lo número anterior.

La Secció Catalanista de la Joventut católica de aquesta ciutat ha comensat la série d' excursions que 's proposa verificar á diferents punts de Catalunya, visitant lo característich monastir de Montalegre; propositantse publicar la ressenya de dita excursió acompanyada de vistas del monument en una revista que proximament publicarà la indicada secció.

Molt nos plau que la tendencia al excursionisme, en lo sentit en que per primera volta á Espanya la plantejá aquesta Associació, vage obrintse pas cada dia y obtenint lo valios concurs d' associacions literarias y científicas.

Atentament invitats tinguérem lo gust d' assistir á la audició d' alguns dels principals fragments de la ópera *Julio César*, de nostre consoci lo distingit Mestre Sr. Garcia Robles, que s' executaren en lo Teatro Espanyol. No permetentnos l' índole d' aquest BOLLELÍ entrar en detalls sobre 'l mérit d' aquells fragments, devém solament mentar lo complert éxit qu' obtingueren, l' entusiasme que en lo públich despertaren y lo favorable concepte que d'ells n' han format los mes importants crítichs. Enviém nostra coral enhorabona al Sr. Garcia Robles y fem vots pera que

tant notable obra musical puga veurers prompte executada y aplaudida en sa totalitat.

Han sigut cedita á l' ASSOCIACIÓ los objectes y obras següents:

Per lo Sr. D. Cárles Barberí: *Geographie universelle* traduite de l' Alemand de Mr. Büsching, Strasbourg 1779, 14 volums. *Almanachs y Calendaris* desde l' any 1778 fins 1852; *Dictionnaire raisonné universelle d' Histoire naturelle*, etc., per M. Valmont Bomare Lyon M.DCC.XCI, 15 volums; *Barcelona cautiva* ó sea Diario exacto de lo ocurrido en la misma ciudad mientras la oprimieron los franceses, etc., por el R. P. D. Raymundo Ferrer presbítero del oratorio de San Felipe Neri, Barcelona 1815, 2 volums; *Plan de los ençontorns de Madrid*, por D. Tomás Lopez; *Catálogo de los protocolos, de los notarios y escribanos que han servido á Barcelona*, etc., Barcelona 1860;—Cathalogo dels Notaris, aixís públichs de número de Barcelona com dels públichs reals col·legiats, y dels escrivans jurats de la curia real ordinaria de la mateixa ciutat difunts, etc., Barcelona 1775; *Descripcion de la real entrada y recibimiento obsequioso que hizo la muy ilustre y muy leal Ciudad de Barcelona á sus augustos soberanos y demás personas reales el dia once de septiembre de este presente año de 1802*, Barcelona; *Causa criminal* formada en la plaza de Barcelona contra el héroe de la libertad española el Excelentísimo Sr. D. Luis de Lacy, Madrid 1821, deu quaderns; *Libre de postes d' Espagne et Portugal*, en espagnol et français, ect. ect. par Piquet, París. Medalla de bronze conmemorativa de las patrióticas paraulas pronunciadas el dia 21 Octubre 1853 per la Reyna Isabel II ab motiu de la guerra contra 'l Marróch; *Diccionario de la lengua castellana*, compuesto por la Real Academia española. Madrid MDCCLXXXIII. Per lo Sr. Olivó: *Vocabolario italiano spagnolo, e spagnolo italiano*, composto a Lorenzo Franciosini fiorentino, Venezia MDCCLXIII, 2 volums; *Tesoro de la poesia castellana*, siglo XVI, Madrid 1875; *Sátires de Juvenal*, por Víctor Poupin, París 1876; *Xenofon*, retraite des dix Mille, París 1877; Retrato de P. Piferrer (grabat al acer). Per lo Sr. Bohigas; *Os Lusíadas*, por Luis de Camoens, edicao popular gratuita da empreza do «Diario de Noticias» commemorando o tricentenaria da morte do poeta, 1880. Per lo Sr. Vidal: 32 monedas de coure romanas, catalanas, francesas y espanyolas. Per lo senyor Barallat (H.): Una colecció de 20 goigs provinents de santuaris de la Cerdanya. Per l' Associació Médico Farmacéutica: *Acta de la sesion pública inaugural que la Academia Médico Farmacéutica de Barcelona, celebró el dia 29 de Enero de 1880*, Barcelona 1880; *Necrología de D. Augusto Cantó y Mas*, leida en la Academia Médico Farmacéutica en sesion del 17 de Febrero de 1880, por el sócio de número D. José Roquer Casadesús, Barcelona 1880. Per lo Sr. D. Joaquim Guasch: Cerámica de Fe-

lanitx (Mallorca). Per lo Sr. Amigó (Joseph): 2 fotografias de las vidrieras construïdas en sos tallers, una pera la capella del Sagrat Cor de Jesús y altra pera l' finestral de la fatxada de l' esglesia de St. Just y Pastor d' aquesta ciutat. Per l' Excm. Ajuntament de Barcelona: *La ley de Expropiacion forzosa y la Reforma de Barcelona*, por D. A. J. Baixeras, Barcelona 1880; *Reseña de los festejos celebrados en Barcelona con motivo del regreso de los voluntarios de Cataluña y tropas del ejército de Africa* (Mayo 1860), por D. V. Balaguer, Barcelona 1860; *Gramática catalana y castellana*, per Magí Pers y Ramona, Barcelona 1847; *Manual práctico de Piscicultura*, por D. Mariano de la Paz Graells, Madrid 1864; *Bellezas de la Historia de Cataluña*, por D. V. Balaguer, Barcelona 1853; *Relacion de la llegada á Barcelona de S. M. el Rey D. Alfonso XII*, por F. Miquel y Badía, Barcelona 1875; *Teoria estética de la Arquitectura de Cataluña*, obra premiada por la Real Academia de S. Fernando, su autor D. José de Manjarés, Madrid 1875; *Libro de poesías provinciales*, ofrecido á S. M. el Rey D. Alfonso XII por el Ayuntamiento de Barcelona, Barcelona 1877; *El primer año de un reinado*, (crónica de la guerra), por D. Agustin Fernando de la Serna, Madrid 1878; *Diccionario catalan castellano y castellano catalan con una coleccion de 1670 refranes* por el P. M. Fray Magin Ferrer de la Merced, Barcelona 1854 y 1847, 2 volums; *Cuatro perlas de un collar*, historia tradicional y artística de los célebres monasterios catalanes Sta. María de Ripoll, Sta. María de Poblet, Stas. Creus y S. Cucufate del Vallés, por D. V. Balaguer, Barcelona 1853; *Efemérides de músicos españoles*, publicadas por Baltasar Saldoni, Madrid 1860; *Exposicion general catalana 1871*, por D. A. Urgellés de Tovar, Barcelona 1871; *Exposiciones Marítima, Agrícola y Artística celebradas en Barcelona en 1872*, por D. A. Urgellés, Barcelona; *Mejoras en Barcelona*, por D. Domingo Call, Barcelona 1878; *Diccionario de Materia Mercantil Industrial y Agrícola* por D. José Oriol Ronquillo, Barcelona 1853, 4 volums; *Los Fueros de Cataluña*, por D. J. Coroleu y Don J. Pella y Forgas. Barcelona 1878.

ERRADA

En lo núm. 20 plana 457, ratlla 18, ahont se consigna Moncadas, s' ha de llegir Cardonas.